

rionett, nem pedig élő ember. «A jó ember» című, tipográfiailag száz oldalra kihúzott novella, voltaképen nem is a jó emberről szól. A tehetetlen, vagy mondjuk: ostoba ember találkozását írja meg a züllött emberrel. A jósnak mégis csak mások a kritériumai, mint amelyekkel a szerző Adametz osztálytanácsost jellemzi. Dickens regényeiben találkozhatunk jó emberekkel, de ilyen például Lévin is a Karenina Annában. Adametz inkább korlátolt és energiátlan. Csupa negatívum: nem szidja össze a hivatalozgát, holott magában egyre ezt fűjja; nem rázza le magáról a kulancsként ráakaszkodó egykori iskolatársát, bár mindennap eltökéli erre magát; nem vallja be szerelmét az államtitkár leányának, nem kéri meg a kezét és így tovább. Ami állítólagos jót Adametz a züllött iskolatárssal tesz: morzsák, amik a fölöslegéből hullanak. Nem az igazán jó ember lelkiségéből, hanem kényszerből fakadó cselekedetek. Ezt a kényszert pedig igen primitíven rakja rá a szerző. Hogy Adametzhez hasonló eleven emberek vannak, az nem kétséges, de Dormándi életábrázolása épen abban hibás, hogy az úgynevezett cselekmény kedvéért még a valószínűség mázát is elhagyogatja alakjairól és ezzel bábokká devalválja őket.

Rövidebb lélegzetű írásai közül «Az apagyilkos» a legkülönb. Ez a kötetnek is a legjobb darabja. Úgy látszik, minél kevesebb motívummal kénytelen a szerző az írásai igazságát dokumentálni, annál jobb eredményt ér el. — **Buday Géza: Csitri.** (Makó. A szerző kiadása.) Az első fejezet olyan színesen, frissen perdül, hogy jó reménnyel fekszünk neki a továbbiaknak is. Reményünk azonban nem válik be: a regény a Courts-Mahlerek, a Heimburgok, a Lehnek nivóját sem éri el. Egyszerű kis történet két szerelmesről, akik apró-cseprő félreértések után végül is egymáséi lesznek. Az alakok

alig-alig tudják elhagyni a papírt: ez az életük és a haláluk is. A szerző csak a külsőségeket, a mindenkinek szemébe tűnő dolgokat látja és ezeket az idejüket mult naplóírások tárgyilagosságával részletezi. Felszínes és könnyed hangja inkább a csevegőé, mint a regényíróé. Ha az első fejezetben mutatkozó frissesége és elbeszélő készsége megfelelő keretet talál, figyelemreméltóbbat fog produkálni.

M—gy.

Panorama de la Littérature Hongroise contemporaine par J. Hankiss et G. Juhász. Paris, Éditions Kra, 1930. A «nagyvilág árvájá»-nak keserűsége meg kétbalkezes propaganda: körülbelül ennyi az, mit a nyugat felé önmagunkról eljuttatunk. Való, hogy alig ismernek minket, de az is, hogy ez ellen magunk is alig teszünk valamit. Szellemi életünkről, művésztünknek az európai inspirációkkal váltig együttthaladó, sőt azokra majd mindig egy tehetséges faj külön egyéni értékeivel is felelő erőfeszítéseiről hírt az ecset, véső és hangjegy nemzetközi nyelve talán még ad valahogy, de költészetünk, melyben pedig fajtánk jegyei legjobban kiütkeznek, kifelé csaknem teljesen néma. Magas lírai művészetünk s az alakítás csekélyebb tökéletessége mellett is a magyar lélek ösztönös mélyeit hatalmas gazdagsággal feltáró regényírásunk jóformán merőben a magunk jószága marad, külföldi talajba még leginkább legtalajtalanabb termésünk, a pusztá technikában fogant exportdráma kerül, méltatlanul arra, hogy képességeinkért igazán helytálljon.

Képzeltető-e ilyenformán nehezebb vállalkozás, mint az, hogy a külföldnek képet adjunk költészetünkről, mely rá nézve ennyire megközelíthetetlen s melyet csupán esztétikai kategóriákkal amúgy is hasztalan igyekeznénk figyelmébe erőszakolni, ha nincs képességünkben ezt a figyelmet egy-

úttal amaz erkölcsi és történeti erők iránt is felébreszteni, melyeknek ez a költészet produktuma is, táplálója is? Főlényes esztétizálás itt époly keveset ér, mint akár a legpontosabb bibliografiai beszámoló: ezekből elszabadul a szellem s üdvös eszméltetés helyett céltalan preceptoroskodást nyujtanak.

Hankiss János és Juhász Géza, kik a párizsi Kra könyvkiadó cég *Panorama des Littératures contemporaines* című elterjedt sorozatában az új magyar irodalom megismertetésére megbízást nyertek, számot vetettek feladatok sikerének ezzel a legfontosabb feltételével. Nem arra vállalkoztak, hogy magyar írók hosszú soráról mellvereggetve bizonygassák, mennyire buzgó és eminens tanítványai a külföldi, ez esetben főleg francia irányoknak. Ily büszkélkedést a francia olvasó talán önérzetesen elkönnyvelne a maga kultúrájának javára, de végül is csekély véleménnyel volna a magunkéról, mely ily puszta recepcióban merül ki. E könyv szerzői híven tükröztetik a magyar szellem eklektikus befogadóhajlamát, benne nagy éberséggel és körültekintéssel követik a francia behatások nyomait, de szemüket elsősorban a mindent önmagához hasonító, maga képére formáló immanens, szervesen és mélyen hagyományos magyar kultúrára függesztik, erre akarják az idegen olvasó figyelmét is ráterelni. A külföldre nézve ennyire távoleső téma multhatatlanul megkíván valamelyes regényérdekességet, lexikális ismeretközléssel, nevek és könyvcímek elszámlálásával ezt elérni nem lehet. Szerzőink művének megvan ez a regényérdekessége, megvan mintegy a középponti hőse is: maga a magyar szellem az, mely ha a nyugati népekével testvéri sorba került is, máig megőrizte alkatának különös amalgámját, melyet — épen egy francia olvasóknak szánt tanulmányában — már Babits is nyomatékkal kiemelt s szerencsés kifejezéssel «tüzes józanság»-nak nevezett.

Ennek a faji kultúrának, a nyugattal állandóan érintkező s tőle megtermékenyülő, de vele szemben a maga genuin jegyeit erőteljesen megvédő s érvényesítő magyar léleknek évezredes genezise van s szerzőink egy kétívnyi, tömör bevezetésben ezt is megrajzolják. Feladatuknak ez az igen fontos része kitűnően, szinte bravúrosan van megoldva: a történelmi momentumoknak s a magyar szellem alkotásainak kölcsönhatása élesen tükröződik benne, felesleges elkalandozás a lényegyet el nem homályosítja s elkerülték a szűkszavúságnak azt a veszedelmét is, miről Gyulai Pál ironikusan azt szokta mondani: «breviter et confuse». A bevezetés végén gazdag és biztos rajzú kép tárul elénk a mult századközépi magyar klasszicizmusról, mely felőlünk először adott figyelmetébbresztő hirt nyugat felé s melynek nagy eredményei élten-élnek s munkálnak mai, «egykorú» irodalmunkban.

Ez egykorúságnak küszöbét a szerzők a kiegyezésben jelölték meg. Valóban, a patriarkális magyar élet itt fordul át nem csekély megrázkódtatással, de végérvényesen az európai polgárosulásba s az a hatvankét év, melynek szellemi életéről ez a könyv beszámol, az «új Magyarország»-ot tükrözi, amint illuzióvesztetten s magát ősi szervezete évezredes működésével ellentétes erőknek vakul kiszolgáltatva katasztrófába sodródik, s amint utána a nemzeti erők szervezése s a mélyebb erkölcsi újjászületés útján ismét önmagára ocsudik.

Szellemi életünknek ez a két emberöltőnyi szakasza szinte drámaian érdekes olvasmány nemcsak azoknak, kiknek ez a könyv szánva van, hanem minmagunknak is. Szerzői nem bocsátkoznak bele generális szellemtörténetbe, írókra és műveikre korlátozzák magukat, vezető portrék köré csoportosítják mondanivalójukat, de óvakodnak az «in vacuo» esztétizálásától, előre-hátra megkeresik a kap-

csolatokat, a tradicionalizmus biztos talaján vetik meg lábukat s ezért munkájuk egészét átjárja a valódi történelmiség egészséges fuvallata.

A könyv színes és mozgalmas triptychon, balszárnyán a kiegyezéstől a századfordulóig virágzó magyar realizmus elevenedik meg, a középső táblán az Ady nevével induló irodalmi szabadságharc hatalmas panneau-ja bontakozik ki, a jobbszárnyon pedig az újjáépítés első évtizedének egységkeresése irodalom és nemzeti élet között.

A polgári liberalizmus korszakának rajza nem mond le a kemény kritikáról, de nem téved abba az igazságtalanságba sem, mely a századvég megítélésében ma eléggé divatos. S ami fő: irodalmát nem állítja oda egy ideáltalan és ideáltalan kor merő függvényének, ami e témánál szerzőink elődeivel szintén nem egyszer megesezt. Vajda, Mikszáth, Ambrus, Gárdonyi, Herczeg, kik e rész fejezeteinek középpontjába kerülnek, egytől-egyig mutatják a kapcsolatot a «fin de siècle» közállapotaival, materialista sívárságával és morális könnyelműségével, de bennük a kor irracionális erői is nyilvánvalók s a szerzőknek nagy érdeme, hogy ezeket is meglátják és megláttatják. Ezeknek a vezető tehetségeknek kapcsolata a nemzet éltető erőivel meg nem szakadt, bármennyire körülözönlötte is őket a rombolásnak és ideállejáratásnak kettős végzetű szelleme: az éretlen radikalizmusé meg a nemzeti szólamokkal tetszelgő tehetetlen epigonizmusé. E könyv megvilágításában a századvég nem a csekélyértékűség korszaka, inkább jelentős értékek kallódásáé, küzdelmüké a veszedelembé jutott mélyebb lelki kultúráért.

Ezért a lélekújulásért tört ki Adynak, az ő korának és körének szinte robbanásszerű forradalma századunk hajnalán. Most ennek a nemzedéknek legkiemelkedőbb tehetségei kerülnek a könyv második szakaszában az

egy-egy fejezetek gyújtópontjába. Portrék róluk nem ez alkalommal készülnek először, de valamennyi gazdag új és finom részletekben s valamennyit erős és biztos szálak fogják össze egymás között is. Az Ady-fejezet magyarul is a legkiválóbb jellemrajzok között foglalhatna helyet. Mentés minden kritikátlan tömjénezéstől s minden vádaskodó megszámloltatástól: objektív addig a mértékig, melyet a határozott érzület bátorsága megenged. Benne a külföld olyan nézőpontot nyer, honnan e nagy alakot minden ferdítő s eltorzító köd nélkül szemlélheti, ugyanakkor, midőn mi idehaza még mindig terméketlen «Ady-reviziókkal» bibelődünk, vagy azon buzgólkodva, hogy Adyból politikai értelemben második Széchenyi Istvánt csináljunk, ami bizonyára nem volt, vagy — megint csak politikai elfogultságból — tagadva egyetemes lírai világképének monumentalitását, mitosz-teremtő képzetét, mely anynyira a magyar valóságok tövén sarjad, hogy máig pozitív erőként él és hat az «ifjú szívekben».

Ady «nagy évtized»-ének többi jeles tehetségéről is jobbra teljes és jellegzetes képet kapunk, egyszersmind a kor lelkének is megannyi egyéni tükröződését. E kiválóképek lírai korszak még az epikusok portréin is kellő hangsúlyhoz jut, teszem a Móricz Zsigmondén vagy Tormay Cécileén. Ezeket azért emlitem, mert velök könyvünk szerzői — a Hankiss szerkesztette *Kortársaink* című sorozatban — már korábban is foglalkoztak, Móriczcal Juhász, Tormayval Hankiss. Mind a két régebbi arckép itt, az összefüggésben elmélyült és meggazdagodott. Az egész fejezetben talán csak Kosztolányi jellemzését érezzük hűsége mellett is az értékelésben kelleténél tartózkodóbbnak; hogy problémalátása nem mutat túl önmagán: található Kosztolányi pályakezdésére, mint írói művének egészére.

Nagy értéke ennek a résznek Prohászka Ottokár beiktatása a magyar szellemi élet patrimoniumába. Optimista világnézetének lélekformáló erejéről ebben a kapcsolatban mindeddig kevés szó esett, pedig a nemzet tragikus elcsüggedésével szembeszegzett voluntarista szárnyalása évtizedeken át őrizte a fátylát, melynek világa nélkül a porba alázott nemzet talán a végpusztulás szakadékába zuhant volna.

A könyv harmadik nagy szakasza a rekonstrukció irodalmáról ad számot. Ennek élére kerül Babits egyéniségének és művének rajza, az egész könyvnek egyik legjobb, érezhetőleg legkülönb becsvággyal írt fejezete. Helyileg így elég messzire elszakad Ady oldaláról, hová megszokásunk kívánná, ott ez talán hiánynak is érzik, de bizonyos az is, hogy ennek az írói műnek kibontakozása s még inkább hatása valóban az összeomlást követő évtizedben kulminál. Művészetének ezoterizmusa ekkor olvad meg («de l'Esthète à l'Apôtre» — mint a róla szóló fejezet alcíme mondja), «modern»-sége ekkor szakítja ki magát a dekadens árnyalatokból, hogy az «örök értékek» becsületéért kemény harcot indítson minden mázmodernség ellen. Ekkor veszi fel sorsába a maga fajáét s ekkor lesz a «megmodernigényesült» civilizáció parvenügőgje ellenében a magas kultúra értékeinek fanatikus hirdetőjévé. Itt van írói művének küldetészerű jelentősége, mely a világháború alatt vagy után felserdült nemzedék elite-jén máris megtetszik.

A háború-utáni ifjúság másik táborának bálványáról, Szabó Dezsőről, «Kelet romantikus kóborlovagjáról» írt fejezetből a külföldi olvasó mintegy kiáltó példáját kaphatja a magyar kultúra tragikus belső antinomiájának. A nyugat-gyűlöletnek, «őserő»-kultusznak ez a Don Kijoté-ja a magyar szellem történetében «quantité negligible»-nak bizonyára nem te-

kinthető, noha írói alkotásának esztétikai értékelését illetően ez érdekes essay nézeteivel mindenben mi egyet nem is érthetünk. Hatását tagadni nem lehet, főleg az elszakított területeken, melyeknek szellemi friss lendületéről külön fejezet beszél. Csak hogy itt — erre könyvünk írói is nyomatékkal rámutatnak — a Szabó Dezső-féle erőkultuszt üdvösen átjárja s nem szolamos, de felelősségérző cselekvőösztönné avatja a humanitásnak és intellektualizmusnak fokozott értéktisztelete.

A könyv végén még a legújabb magyar regény és líra útjai tűnnek elibénk, az induló ifjúság inspirációi, a gazdag örökséggel koldussorsban a magyar toll harcosai vá szegődötteknek pályakezdései. A szerzők jó szemmel meglátják azt is, ami ez aránylag rövid időszakban — szellemi életünk organizmusával kapcsolatot nem lelve — máris elhullott: a programmszerű *izmus*-ok hatástalan elhanyagolását. Őket napjainkban is azok a tehetségek érdeklik, kik a kultúrfiatalság trianoni nyomorúságában is a magyar szellem évezredes épületén kívánnak tovább dolgozni.

Meggyőződésünk, hogy Hankiss és Juhász imponáló tájékozottsággal, érett ítélettel, nagy tapintattal s vonzó, eleven hangon írt könyve nagy szolgálatot tehet annak az igen kevés s rendszerint igen rosszul istápoltt ügynek, hogy nemzetünk lelke iránt a nyugat figyelmét felkeltse és becsülését megszerezze. Ez a könyv most már csak egy másodikat kívánna: egy nagy körültekintéssel, jó érzékkel s a lehető legkülönb fordításokból egybeállított magyar anthológiát, melyben a költészetünk iránt remélhető érdeklődés «in concreto» is kielégülést találhatna. Amit a könyv függelékében adott bibliográfia e téren felsorol: kész szegénységi bizonyítvány. Pedig amit adhatnánk: gazdagságunkról beszélne, mert mi szellemi

javakban még a kölcsönt is kamatos-
tul szoktuk visszafizetni.

Rédey Tivadar.

Tolnai Vilmos: A nyelvújítás. —

(A Magyar Nyelvtudomány Kéz-
könyve. Magyar Tud. Akadémia ki-
adása. 1929.) A mai magyar nyelv-
tudományról szóló beszámolóknak, az
Akadémia kiadásában megjelenő
nyelvtudományi kézikönyvnek egyik
részlete ez a könyv. A gyűjtemény
célja nem az, hogy eredeti kutatások-
nak adjon teret, hanem az eddigi már
elfogadott eredményeket gyűjti egybe,
hogy ezzel egyrészt felmentse a követ-
kező kutatókat a már nagyra nőtt
bibliografia teljes áttekintésétől, hogy
elválassza az eddigi termésben az érté-
kest a fölöslegestől, másrészt egységes
képet akar adni minden egyes füzet a
magyar nyelvtudomány egy-egy terü-
letéről: egymás mellé állítja a részlet-
kutatások eredményeit. A nem-szak-
embereket elsősorban a gyűjtemény e
második része érdekli.

Tolnai három részre osztja könyvét.
Az első adja a nyelvújítás elméletét, a
második történetét, a harmadik a
nyelvújítás módjait. Legterjedelme-
sebb a második történeti rész; a
könyv 240 oldalából 196-ot foglal le.
A történelmi rész e nagy szerepét nem-
csak a szerző hajlandóságával lehet
magyaráznunk, aki maga is kivette
részét az ilyen irányú részletkutatás-
ból, hanem a magyar nyelvtudomány
eddigi működéséből is, amely a nyelv-
újítást nem elméleti, hanem történelmi
szempontból közelítette meg, tehát
itt inkább akadt beszámolni való.
Az anyag természete is a történelmi
tárgyalást kívánja meg. A nyelvújítás,
ha jogosult is az elméleti és módszer-
tani szempont, elsősorban történelmi
jelenség.

A művelt közönség nyelvújítás alatt
elsősorban Kazinczy és kortársai mű-
ködését érti. Tolnai azonban, aki a
nyelvújítás definícióját szigorú követ-

kezetességgel viszi végig, legrégebbi iro-
dalmunkban is talál előzményeket.
Faludiban már öntudatos nyelvújítót
lát és Kazinczyékon keresztül egészen
Szarvas Gábor és Gyulai Pál vitájáig
tart szerinte ez a mozgalom.

A művelt olvasót azonban nemcsak
ez a meglepetés éri. Az anyag alapos
ismeretéből fakadó arányos és világos
elrendezés, a kritika szakszerűsége,
hála Istennek, már nem meglepetés
nevesebb tudósainknál. Azonban meg-
lepetés az, hogy egy nyelvészeti szak-
munka *élvezetes* olvasmány. Tolnai
nem ragaszkodik a tudomány hideg
objektivitásához. Személyes viszony
füzi minden ismertebb könyvhöz és
nyelvújítóhoz. Véleményét nyíltan
megmondja, néha kedves iróniát ve-
gyítve kritikájába. Ezekben a jellem-
zésekben a szakismeretek tömegén
kívül a szótaláló lelemény lepi meg
legjobban az olvasót. Ezek a színes
és frappáns szavak nemcsak a nyelv-
tudós nagy szókincsének köszönhetik
létezésüket, hanem a művész disz-
krét diszító hajlamának is. *Folnesi-
csol* például így ismerteti: «A Bu-
songó Ámorral» hirhedtségben vete-
kedett Folnesics Lajosnak egy évvel
később megjelent *Alvina* c. regénye
(1807), a németből való fordításaink
lelegretentőbb példánya, a nyelv-
rontó újításnak netovábbja, mellyel
csak *Schedelnek* két évtizeddel fiata-
labb *Haramia* fordítása vetekedhetik.
A harmadfélszáz lapos könyvnek min-
den ötödik szava «új» szó, németből fa-
csarítva, kínos pontossággal lefor-
dítva... De igazán hirhedtté a «nyős-
tényítés» tette, melyre nemcsak az
indogermán, főleg a német példa, ha-
nem az «Önnöngondolkodó Ember-
elme» vitte, mert Folnesics nem vak
lelkesedéssel, hanem elméleti meg-
győződéssel látott a «nyelvjavításhoz»,
«filozófus nyelvrontó» volt.» Ezzel a
szeliden gunyoló leírással nemcsak
azt tudjuk meg, hogy Folnesics milyen
helyet töltött be a nyelvújítók között: